

Title	Danske dialogiske partikler i japansk oversættelse En sammenligning af danske dialogiske partikler og japanske interaktive partikler
Author(s)	Haberland, Hartmut; Obe, Rie
Citation	IDUN –北欧研究–. 2019, 23, p. 75-91
Version Type	VoR
URL	https://doi.org/10.18910/71773
rights	
Note	

The University of Osaka Institutional Knowledge Archive : OUKA

<https://ir.library.osaka-u.ac.jp/>

The University of Osaka

Danske dialogiske partikler i japansk oversættelse

En sammenligning af danske dialogiske partikler og japanske interaktive partikler

Hartmut Haberland og Rie Obe

1. Interaktive og diskursive småord¹

I de moderne germanske V2-sprog samt en række ikke indbyrdes genetisk beslægtede østasiatiske sprog findes der en gruppe af småord, der i lighed med diskursmarkører er korte, ikke-referentielle, interpersonelle og interaktive. Derudover er de partikler: de er på én, højst to stavelser eller morae, kan ikke få tryk, kan ikke udgøre en selvstændig ytring, kan ikke være et fuldstændigt svar på et spørgsmål og går på hele ytringen og ikke en enkelt konstituent (Arndt 1960: 326).

I modsætning til de andre germanske sprog har engelsk ikke denne undergruppe af diskursmarkører (Schubiger 1965), og islandsk har åbenbart først udviklet dem for ganske nylig, i hvert fald i skriftsproget (Höskuldur Þráinsson, personlig meddelelse). I de germanske sprog, som har denne slags partikler, har de en ret rigid topologi (umiddelbart efter verbet på andenplads²), og i de asiatiske sprog er de enten sætningsfinale eller i det mindste syntagmefinale (dvs. de står foran en mulig pause, sml. Bloch (1946: 202), Lewin (1959: 103)). Der findes en del relevante studier for de østasiatiske sprog (Cooke 1989, Luke 1990, Pak 2008, Simpson 2014, Ha & Grice 2017).

Vi vil i dette bidrag koncentrere os om dansk som repræsentant for den første (europæiske) og japansk for den sidste (asiatiske) gruppe. I det følgende vil vi kalde disse småord i dansk for dialogiske partikler og de tilsvarende ord i japansk for interaktive partikler. Hansen & Heltoft (2011) anvender betegnelsen ”dialogiske partikler”, hvilket sandsynligvis er inspireret af Andersen (1982). Torben Andersen illustrerer småordenes funktion netop i dialog eller i samspil mellem dialogpartnerne. Betegnelsen ”interaktive partikler” svarer til ”interactive markers” i Ogi (2017), som inkluderer *ne*, *na*, *yo*, *sa*, *wa*, *zo*, og *ze*.

¹ Vi takker Eva Skafte Jensen, Lars Heltoft, Henrik Galberg Jacobsen og en anonym fagfællebedømmer for de kommentarer, de har givet os undervejs.

² Der findes dog undtagelser, jf. tysk, hvor *Er hat sein Bier ja getrunken* ’Han har jo **drukke**t sin øl’ (modsynspunkt: han har ladet den stå) med skopus for *ja* over *getrunken* står ved siden af det mere kanoniske *Er hat **ja** sein Bier getrunken* ’Han har jo **drukke**t sin øl.’ med skopus for *ja* over hele verbalhelheden (modsynspunkt: han har snakket i mobilen i stedet for).

2. Oversættelse

I Baunehjerg og Wesemann (1981) og senere Wienold (2004) diskuteres partikler i forskellige sprog, i det første for dansk og tysk, i det sidste for japansk og tysk. Men der har vinklen været at betragte oversættelsen af partikler, ikke af tekster. – Shintani (2014) har undersøgt, hvordan de danske partikler er blevet oversat til japansk i to oversættelser af Helle Helles *Ned til hundene*. Shintani mener, at oversætterne i nogle tilfælde har misforstået partiklernes betydninger eller funktioner, og han konkluderer, at det ikke ville være en nem opgave for en oversætter at tage stilling til, hvordan disse danske dialogiske partikler skal oversættes, når der ikke findes nogen beskrivelser af disse småord i en dansk-japansk ordbog. I denne artikel vil vi også bruge oversættelser som eksempler. Imidlertid er vores formål ikke at kritisere oversættelsesfejl, men snarere at finde ud af, hvordan de danske dialogiske partikler og de japanske interaktive partikler forholder sig til hinanden. Vi kan starte med at kigge på et eksempel fra H. C. Andersens *Keiserens nye Klæder*:

(1) »Ja jeg er **jo** istand!« sagde Keiseren. (Dal I: 110)³

(1') 「そうか、わしもしたくができたぞ。」⁴ (Ōhata 2016a: 163)

sōka, washi mo shitaku ga deki-ta **zo**.⁵

UDR jeg FOK forberedelse SUBJ færdiggøre-DAT PART

(1'') 「わかった、わしだったら用意ができていますぞ。」 (Fukui: 125)

wakat-ta, washi dat-tara yōi ga deki-teiru **zo**.

forstå-DAT jeg KOP-KOND forberedelse SUBJ færdiggøre-PROG PART

Umiddelbart kan det se ud, som om den japanske partikel *zo* både i (1') og (1'') er en oversættelse af den danske partikel *jo* i (1). Ōhata og Fukui har oversat direkte fra dansk til japansk, men vi finder også japanske partikler i H. C. Andersen-tekster, der er oversat fra engelsk: Når det lille barn i *Keiserens nye Klæder* siger,

(2) »Men han har **jo** ikke noget paa.« (Dal I: 111)

så siger barnet i Ōkubo Yūs oversættelse

³ H. C. Andersen citeres efter Erik Dals udgave (se kildefortegnelsen) med bindnummer (I eller II) og sidetal. Partiklerne er fremhævet med fedt. Hvor det ikke fremgår af konteksten, har vi tilføjet værkets navn.

⁴ Japanske oversættelser citeres med oversætterens navn (se kildefortegnelsen) samt (i trykte udgaver) evt. årstal og sidetal. Partiklerne er understreget og står med fedt i transskriptionen og glosseringen.

⁵ Til glosseringen følger vi Leipzig-reglerne. Leipzig-reglerne kræver ganske vist en analyse morfem-for-morfem, men vi har i visse tilfælde valgt en forenklet løsning (fx når den indre struktur af en idiomatisk vending eller et sammensat substantiv ikke er relevante i konteksten).

(2') 「王さま、はだかだよ。」 (Ōkubo uden sidetal (online))

ō-sama, hadaka da yo.

konge-HØF nøgen KOP.NUT PART

Ōkubos kilde⁶ har:

(2'') ”But he has nothing on at all.” (Sommer: 21)

Da oversætteren ikke kender den danske kildetekst, kan *yo* ikke være en oversættelse af *jo*.

Mens vi i Obe og Haberland (2019) ser på, hvad der sker med partiklerne ved oversættelse fra japansk til dansk, ser vi her den anden vej og undersøger japanske oversættelser af danske tekster, nærmere bestemt en række af japanske oversættelser af H. C. Andersens eventyr. Som japanske oversættere af H. C. Andersens eventyr har vi hovedsageligt valgt Ōhata Suekichi, med enkelte eksempler fra Fukui Nobuko, Kikuchi Kan og Ōkubo Yū. Ōhata og Fukui angiver selv, at de har oversat direkte fra dansk.⁷ At vi har valgt disse tekster, skyldes ikke bare det, at H. C. Andersens eventyr er blevet oversat til japansk af mange forskellige oversættere, men også det, at de indeholder mange dialogiske partikler, som spiller en væsentlig rolle for forståelsen og fortolkningen af teksterne. Ifølge Lars Heltoft er småordene et helt essentielt element i forståelsen af både talt dansk og danske skønlitterære værker. For eksempel, siger han, er H. C. Andersens tekster næsten uoversættelige til engelsk, fordi så mange pointer ligger i småordene:

Småordene er en guldgrube af små bitte betydningsnuancer, som bliver et problem, når man skal oversætte H. C. Andersen. Når man på engelsk skal sige ’jo’, hvad gør man så? Så føjer man måske et eller andet ’indeed’ eller ’for sure’ på til sidst, men det matcher overhovedet ikke ’jo’. Så mange af pointerne i en H. C. Andersen-oversættelse risikerer at gå tabt.

(Interview med Lars Heltoft, Dagbladet Information, Sørensen 2011)

⁶ Ōkubo’s kilde er <http://hca.gilead.org.il/emperor.html> (personlig meddelelse); oversættelsen er tilskrevet Susannah Mary Paull (som publicerede som Mrs. H. P. Paull), men der er adskilligt, der tyder på, at det snarere er H. Oskar Sommers oversættelse af 1893. Vi har ikke kunnet finde nogen oversættelse af *Keiserens nye Klæder* i Mrs. H. P. Paulls trykte Andersen-oversættelser, hvilket måske ikke er så underligt, da hun levede og publicerede i det victorianske England, hvor eventyr om nøgne kejsere måske ikke blev betragtet som passende læsestof for børn.

⁷ Ōhata skriver i forordet til sin udgave (2016a: 3), at han har oversat efter Andersens *Eventyr og Historier i 5 bind*, udgivet af Hans Brix og Anker Jensen (København: Gyldendal 1943), og at han også har spurgt nogle tyske og engelske oversættelser til råds. Ifølge Fukui (1988: i) har hun oversat efter *H. C. Andersens eventyr i udvalgt* (København: Forlaget Notabene 1974). Vi kender ikke Kikuchis forlæg, se fodnote 10. Om Ōkubos forlæg se fodnote 6.

Som vores teoretiske udgangspunkt for analysen af de danske dialogiske partikler og de japanske interaktive partikler anvender vi Hansen & Heltoft (2011) og Ogi (2017). Som påpeget i Obe og Haberland (2018, 2019) kræver de danske dialogiske partikler tilstedeværelsen af flere stemmer, men de findes i danske litterære tekster ikke kun i direkte talegengivelse, men også i fortællerteksten, som skal opfattes som en implicit dialog med læseren. På japansk forekommer partiklerne typisk i uformel dialog ansigt-til-ansigt (Ogi 2017: 46). De er helt udelukkede fra sagprosa og også stort set fra fortællerteksten i skønlitteratur. Af denne grund vil vi forvente en forskellig fordeling af danske dialogiske partikler i en dansk kildetekst og japanske interaktive partikler i målteksten.

Af de danske dialogiske partikler behandler vi kun *jo*, *da* og *nu*. Vi vil ikke tage de evidentialpartikler *nok*, *vel* og *vist* med i diskussionen, fordi disse partiklers betydning har ændret sig siden ca. 1850, og vi er ude af stand til at afgøre, om *nok*, *vel* og *vist* i H. C. Andersens eventyr har de gamle eller de nye betydninger (Hansen & Heltoft 2011: 1065-1066). På den anden side findes der heller ingen japanske interaktive partikler, som kan udtrykke evidentialitet – det sker gennem hjælpeverber.

2.1 Eksempler i dialog

Umiddelbart ser det tit ud, som om danske og japanske partikler svarer til hinanden i original og oversættelse, som *nu* i (3) og *yo* i (3'):

- (3) »Det er for galt!« sagde den lærde Mand. »Men saadan er **nu** verden!« sagde Skyggen. (Dal II: 136)
- (3') 「そんなばかげたこと！」と学者は言いました。(Ōhata 2015: 46)
- sonna bakageta koto to gakusha wa ii-mashi-ta
sådan fjollet sag CIT lærd.mand TOP sige-HØF-DAT
「でも、世間はそうしたもんですよ！」と影法師は言いました。
demo seken wa sōshita mon desu **yo**
alligevel verden TOP sådan ting KOP.HØF.NUT part
to kagebōshi wa ii-mashi-ta
CIT skygge TOP sige-HØF-DAT

Men der findes mange – og måske endda flere – eksempler, hvor der kun optræder partikler i enten den danske original eller den japanske oversættelse. Vi vil først se på et eksempel, hvor der i den japanske tekst optræder interaktive partikler, selv om der ikke findes nogen dialogiske partikler i originalen. Eksempel (4) er en sætning fra en længere samtale i *Skyggen*. Skyggen besøger sin tidligere herre første gang, efter de er

blevet adskilte, og siger:

- (4) »Ja De har vist ikke troet at jeg mere kom igjen. Mig er det gaaet særdeles vel siden jeg sidst var hos Dem, jeg er i alle Henseender bleven meget formuende!« (...) »Nei, jeg kan ikke komme til mig selv!« sagde den lærde Mand. (...) »Ja noget Almindeligt er det ikke!« sagde Skyggen, » (...) men der kom en Slags Længsel over mig efter engang at see Dem før de dør, (...) for man holder dog altid af Fædrelandet! (...)« »Nei, er det virkelig Dig!« sagde den lærde Mand (...). (Dal II: 132)

- (4') 「そう、私がまたやって来ようなどとは、お思いにならなかったでしょうね。

sō, watashi ga mata yatteko-yō nado to wa
sådan jeg SUBJ igen komme-FORM og.så.videre CIT TOP

o-omoi-ninara-nakat-ta deshō ne.
HØF-tænke-HØF-NEG-DAT KOP.HØF.FORM PART

先生とお別れしてから、何もかもうまく行きましてね、あらゆる点から見
まして、今ではひとかどの財産家になりましたよ。(…)

sensei to o-wakare-shi-te kara, nanimokamo uma-ku
mester med HØF-afsked-gøre-KONV siden alt god-ADV

iki-mashi-te ne, arayuru ten kara mi-mashi-te,
gå-HØF-KONV PART alle punkt fra se-HØF-KONV

imade wa hitokado-no zaisanka ni nari-mashi-ta yo.

nu TOP betydelig-KOP velhaver til blive-HØF-DAT PART

「どうも、さっぱりのみこめませんよ!」と、学者は言いました。(…)

dōmo, sappari nomikom-e-mas-en yo! to,
alligevel, overhovedet sluge.ind-POT-HØF-NEG PARTCIT

gakusha wa ii-mashi-ta.

lærd.mand TOP sige-HØF-DAT

「そうですね、あまりありふれたことでありませんね。」と影法師は言
いました。

sō desu ne, amari arifureta koto de wa ari-mas-en ne.
det KOP.HØFPART så almindelig sag KOP TOP være-HØFL-NEG PART

to kagebōshi wa ii-mashi-ta.

CIT skygge TOP sige-HØF-DAT

「(…) ところが、先生がおなくなりにならないうちに、一度お目にかかりたいという、あこがれみたいなものにおそわれましてね。(…)

tokoroga, sensei ga o-nakunari-ninara-nai uchini, ichido
dog mester SUBJ HØF-afgå-HØF-NEG før engang
o-menikakari-tai to yū, akogare-mitai-na mono ni
HØF-møde-ØNSK CIT sige.NUT længsel-lignende-KOP ting AG
osowa-re-mashi-te **ne**.
gribe-PASS-HØF-KONV PART

いつだって故郷は懐かしいものですよ。(…)」

itsudatte kokyō wa natsukashii mono desu **yo**.
altid hjem TOP dejlig ting KOP.HØF.NUT PART
「いや、こりゃ驚いた！ほんとに君なんだね！」と学者は言いました。
(Ōhata 2015: 39-40)

iya, korya odoroi-ta! hontoni kimi na n da
UDR dette.TOP er.forbavset-DAT i.virkelighed du KOP NOM KOP
ne to gakusha wa ii-mashi-ta.
PART CIT lærd.mand TOP sige-HØF-DAT

Den danske original indeholder ingen dialogiske partikler, men i den japanske oversættelse findes *ne* seks gange og *yo* tre gange.

Skyggen er en udfordring for den japanske oversætter. Forholdet mellem den lærde mand og hans skygge ændrer sig i løbet af fortællingen: i den danske original tiltaler den lærde mand i begyndelsen Skyggen med 'du'. Skyggen tiltaler til gengæld den lærde mand med 'De'. Senere ændrer forholdet sig: Først beder Skyggen om også at blive tiltalt med 'De', hvilket den lærde mand går med til, så foreslår den lærde mand, at de drikker dus. Dette afslår Skyggen. Han foreslår i stedet for, at han fremover skal bruge 'du' over for den lærde mand. Den lærde mand finder sig i det, men modstræbende; vi finder dog ingen dialog i eventyret i afsnittet, hvor han følger den aftalte praksis, indtil han til sidst falder tilbage i sit gamle 'du'. På japansk er der to delsystemer for markering af distance og høflighed svarende til tiltalepronominer på dansk:

1. valg af pronominer i første person (formelt *watashi*, uformelt *boku*) og anden person (formelt *anata*, uformelt *kimi*, uforskammet *anta*), som også kan erstattes af titler som *sensei* 'mester',

2. valg af høflige vs. simple verbalformer, men kun i helsætningsfinale prædikater

Disse to markeringsmuligheder åbner for flere kombinationsmuligheder i dialogerne. I begyndelsen bruger den lærde mand *boku* om sig selv og *kimi* over for Skyggen og bruger

simple verbalformer i sine ytringer. Senere skifter han til at bruge *watashi* om sig selv og *anata* over for Skyggen og bruger flere høflige verbalformer (dog ikke udelukkende). Til sidst bruger han igen *boku* om sig selv og *kimi* i tiltale af Skyggen. Derimod bruger Skyggen i begyndelsen *watashi* om sig selv og *sensei* i tiltale af den lærde mand og bruger høflige verbalformer i sine ytringer, men bruger til sidst *boku* om sig selv og *kimi* over for den lærde mand sammen med simple verbalformer.

I modsætning til dette går brugen af interaktive partikler nogenlunde den anden vej. Der er mange interaktive partikler i den japanske oversættelse, fx. i (4), hvor Skyggen og den lærde mand anvender et asymmetrisk tiltalsystem med T-former ("du") i tiltale af Skyggen og V-former ("De") i tiltale af den lærde mand.⁸ På trods af det skæve magtforhold, som ville tyde på en vis distance, er engagementet åbenbart større end senere. Kun til sidst, hvor et T/T-forhold er etableret mellem den lærde mand og Skyggen, bruger både Skyggen og den lærde mand partiklen *zo* en enkelt gang hver, som i følgende eksempel.

(5) »Jeg siger Alting!« (Dal II: 139)

(5') 「僕は何もかも言ってしまうぞ!」 (Ōhata 2015: 52)

boku wa nanimokamo it-te shima-u zo!

jeg TOP hvadsomhelst sige-KONV afslutte-NUT PART

Her truer den lærde mand med at afsløre Skyggen som det, han er. Hans udråb "Jeg siger alting!" bliver af oversætteren tolket som indeholdende netop en implikatur (hvilket *zo* signalerer efter Ogis analyse), nemlig "Når jeg røber alt, ved folk, at du kun er en forklædt Skygge!".

Vi har gennemgået de tilfælde, hvor de japanske interaktive partikler anvendes, selv om der ikke findes nogen danske dialogiske partikler i originalen.

2.2. Eksempler uden for dialog

Partikler forekommer også uden for dialog, hvor der ikke er en modtager, eller i gengivelse af tanker, hvor afsender og modtager jo er den samme. Der kan hverken være tale om dialog eller egentlig interaktion. I *Keiserens nye Klæder* tænker ministeren »Gud bevar' os!« og fortsætter:

(6) »Jeg kan jo ikke se noget!« (Dal I: 108)

(6') 「おや、なんにも見えないぞ!」 (Ōhata 2016a: 159)

oya, nani mo mi-e-nai zo!

UDR noget FOK se-POT-NEG PART

I dialog udtrykker *jo*, at taleren ikke regner med at blive modsagt (Hansen &

⁸ Om T- (fransk *tu*) og V-former (fransk *vous*) se Brown and Gilman (1960).

Heltøft 2011: 1051). Men ifølge Therkelsen er *jo* også i talen-til-sig-selv ”bærer af en instruks om at det modsatte synspunkt har været til stede og er blevet afvist” (Therkelsen 2004: 89). Her bliver det modsatte synspunkt dog ikke tillagt den anden person, men taleren selv på et tidligere tidspunkt. I (6) må det modsatte synspunkt være, at ministeren kan se noget (dvs. nægtelsen af nægtelsen, altså af at han ikke kan se noget). Nu er ministeren ikke nævnt i fortællingen før, men ”alle mennesker i hele byen vidste, hvilken forunderlig kraft tøjet havde”, nemlig at dumme og uduelige folk ikke kunne se det, og ministeren gik selvfølgelig ud fra, at han hverken var dum eller uduelig, og at han derfor måtte kunne se tøjet. Med andre ord: *jo* i (6) udtrykker, at ministeren har måttet korrigere sin tidligere antagelse, at han selvfølgelig ville kunne se kejserens nye klæder. På den anden side bliver *zo* uden for dialog analyseret af Moriyama således, at det markerer det propositionelle indhold som nyt for den talende (Moriyama 1997: 193), nemlig som en overraskende indsigt eller iagttagelse.⁹ Selv om den danske partikel *jo* ikke koder overraskelsen på samme måde som japansk *zo* i dette eksempel og kun har den som implikatur for læseren, har *jo* og *zo* nogenlunde samme virkning, og det kan derfor ser ud, som om den danske dialogiske partikel i (6) er oversat med en japansk interaktiv partikel i (6'). Alligevel er der forskel: *jo* markerer afvisningen af et tidligere synspunkt, der ikke er formuleret, men implicit formidlet (”alle mennesker i hele byen vidste ...”), mens *zo* udenfor dialog direkte markerer en overraskende indsigt.

I det følgende vil vi se på endnu et eksempel fra *Skyggen*, hvor der i den japanske oversættelse optræder en partikel, selv om der ikke står nogen partikel i originalen. Prinsessen tænker:

(7) »Men jeg tager ikke bort.« (Dal II: 137)

(7') 「でも、わたし、かえりたくないわ。」 (Ōhata 2015: 49-50)

demo, watashi kaeri-taku-nai **wa**
men jeg vende.hjem-ØNSK-NEG PART

I (7') bruges *wa*, der er en af de japanske interaktive partikler, som udelukkende bruges af kvinder (Ogi 2017: 169, Miyazaki et al. 2005: 271). Ifølge Miyazaki *et al.* (2005) signalerer *wa* uden for dialog, at den talende selv forstår eller erkender ytringens propositionelle indhold med en stærk følelse eller en overraskelse, og Moriyama (1997: 183) beskriver, at *wa* signalerer, at den talende er stærkt bevidst om det propositionelle indhold i ytringen. (7) ytres, da prinsessen lige har fået at vide, at hun er helbredt og

⁹ Der findes langt færre undersøgelser om de japanske interaktive partiklers funktioner uden for dialog. Imidlertid fremgår det af Miyazaki et al. (2002) og Moriyama (1997), at deres funktioner uden for dialog er noget anderledes end i dialog, hvilket også er forskelligt fra dansk.

derfor kan tage hjem. Men hun tager alligevel ikke hjem, fordi det nu er ved at blive spændende, da hun har mødt Skyggen. *Wa* signalerer, at prinsessen er nu bevidst om sit ændrede formål med at være i badet.

Noget andet er et eksempel fra *Den grimme Ælling*, hvor man på overfladen kunne mene at *jo* bliver oversat med *zo*. Det handler om bondekonens udråb, når hun opdager ællingen, der har forvildet sig ind i hendes rønne:

(8) »Det var **jo** en rar Fangst!« sagde hun ... (Dal II: 34)

(8') 「いいものが来たぞ。」と、お婆さんは云いました。(Kikuchi: 78)¹⁰

ii mono ga ki-ta zo to obāsan wa ii-mashi-ta
god ting SUBJ komme-DAT PART CIT kone TOP sige-HØF-DAT

Det er lidt uklart, om det drejer sig om en dialogisk partikel her, jf. bemærkningen om andre anvendelser af *jo* i Hansen & Heltoft (2011: 1092) og Ordbog over det Danske Sprog (ODS, Dansk Sprog- og Litteraturselskab 1927) under stikordet *jo*, betydning 3.3 'sandelig'. Det er dog muligt at tolke *zo* i (8') som overraskelse, jf. (6'). Om det så er en oversættelse af *jo* eller bare udpensler de i situationen oplagte muligheder for ytringens funktion, må stå hen. Mest iøjnefaldende er dog, at bondekongen bruger partiklen *zo* som ellers kaldes for 'pushy' (Ogi 2017: 182) og endda vulgær (Ogi 2017: 183).¹¹ Med andre ord er *zo* typisk noget, der hører til i rått mandsprog. Hvordan kan bondekongen så bruge det her? Nok fordi ingen kan høre hende ud over hendes kat og høne samt ællingen.¹²

Som vi har gennemgået i diskussionen af (6)–(8) hhv. deres oversættelser (6')–(8'), signalerer de danske dialogiske partikler uden for dialog, at der findes flere synspunkter i konteksten og markerer et samspil mellem disse synspunkter, mens de japanske interaktive partikler signalerer den talendes reaktion på det skete; brugen af disse interaktive partikler ser ud til at blive knyttet tæt sammen med, hvem der taler, eller hvem der ellers hører ytringen ud over den talende selv.

¹⁰ Det fremgår ikke af Kikuchi (1928), om teksten er oversat fra dansk. Da Kikuchi Kan i 1927-1929 udgav en samling af oversatte litterære tekster for folkeskoleelever (小学生全集), herunder et bind med eventyr af H. C. Andersen, brugte han en større gruppe af oversættere, som ikke blev nævnt med navn. Kikuchis oversættere var mest kvinder, der havde gået på missionsskoler (女学校), hvor eleverne normalt fik engelskundervisning. Det er ret sandsynligt, at H. C. Andersens eventyr er oversat på grundlæg af en engelsk oversættelse (Ōkubo Yū, personlig meddelelse). Ōhata oversætter (8) således: 「こりゃ、とんだ拾い物じゃ！」 (uden partikel) (Ōhata 2016b: 136).

¹¹ Dette viser sig ved at *zo* ikke kan optræde sammen med det verbale høflighedssuffiks *-mas-*.

¹² Miyazaki et al. (2005: 268 f.) påpeger, at *zo* i dialog bruges af mænd, men det bruges af kvinder uden for dialog.

2.3. Eksempler i fortællertekst

I 2.1 og 2.2 har vi gennemgået eksempler, hvor japanske oversættere tilføjer de japanske interaktive partikler på de steder, hvor der ikke findes nogen danske ”tilsvarende” dialogiske partikler. Men her i 2.3. ser vi på nogle forekomster af dialogiske partikler i fortællertekst. Umiddelbart vil vi ikke forvente, at de bliver gengivet i oversættelsen, og oftest er det heller ikke tilfældet. Men lad os se på nogle eksempler, hvor originalen inkluderer dialogiske partikler, men oversættelsen ikke har nogen interaktive partikler.

- (9) De groede saa deiligt i den Solhede, og det kunde de ikke, uden at de bleve vandede, og Nogen maatte **jo** vande dem; Folk maatte der være. (Skyggen) (Dal II: 130)
- (9') それらの花は、あつい太陽の熱を受けていながら、美しく咲いていました。これは、水をかけてもらわなければ、あり得ないことです。だれかが水をやっているに違いありません。人がそこにいるに違いありません。[uden partikel] (Ōhata 2015: 35)¹³
- (10) Skyggen vidste altid at holde sig paa Herrepladsen; og det tænkte den lærde Mand **nu** ikke saadan over; han var et meget godt Hjerter, og særdeles mild og venlig (Skyggen) (Dal II: 136)
- (10') 影法師はいつも上席につくことを忘れませんでした。学者はそれを見ても、かくべつ気にしませんでした。もともと、この人は心持のいい人で、ことに、おだやかなやさしい人だったのです。[uden partikel] (Ōhata 2015: 47)
- (11) »Men der er eet og der er eet!« sagde de alle sammen; hvor de saae, var der Kors paa Portene. Saa kunde de **da** nok see, det kunde ikke hjælpe noget at de søgte. (Fyrtøiet) (Dal I: 28)
- (11') 「いえ、あそこにもございます！おや、ここにもあります！」とみんなが言いました。なるほど、どっちをむいても、戸口という戸口に十字が書いてありました。これでは、いくら捜してもむだだということがわかりました。[uden partikel] (Ōhata 2016a: 17)

Inden vi begynder at tale om fraværet af de japanske interaktionspartikler i (9') – (11'), vil vi skitsere, hvad de danske dialogiske partikler udtrykker i (9) – (11). Hansen & Heltoft forklarer de danske dialogiske partikler således:

Dialogiske partikler er også altid udtryk for et subjektivt synspunkt - for den talendes synspunkt – men pointen er at der er mindst et synspunkt til, og det

¹³ Da de japanske oversættelser af (9)-(11) (dvs. (9')-(11')) netop *ikke* indeholder partikler, har vi ikke gengivet dem i rōmaji og heller ikke glosseret dem.

bæres af en der ikke er den talende. I en bestemt tradition taler man om polyfoni, en flerhed af synspunkter (ytringer eller 'stemmer'). Sådanne partikler og sætningsadverbialer der også indeholder et objektivt placeret synspunkt, siges af være polyfone, flerstemmige. (2011: 1037)

I det følgende vil vi kalde det synspunkt, som ikke er den talendes (fortællerens), 'modsynspunkt' og forsøge at forklare de polyfone funktioner hos *jo* i (9), *nu* i (10) og *da* i (11). I (9) kan et modsynspunkt være "ingen vandede blomsterne". *Jo* signalerer, at fortælleren forventer, at læseren indtager fortællersynspunktet, "nogen måtte vande dem" (jf. Hansen & Heltoft 2011: 1050), og det betyder i tekstens sammenhæng, at modsynspunktet "der var ingen mennesker der", dvs. "blomsterne blev ikke vandet", må afvises (jf. Therkelsen 2004: 92). I (10) kan et modsynspunkt være "den lærde mand tænkte over Skyggens hovmodige opførsel". *Nu* signalerer, at fortælleren modsiger dette modsynspunkt og fremsætter sit eget synspunkt "den lærde mand tænkte ikke over Skyggens hovmodige opførsel", og at fortællerens eget synspunkt er noget nyt for læseren, som netop havde forventet, at manden ville tænke over Skyggens hovmodige opførsel. I (11) kan et modsynspunkt være "de kunne ikke se, at det ikke kunne hjælpe noget at de søgte", og *da* signalerer, at fortælleren modsiger dette modsynspunkt og fremsætter sit eget "de kunne se, at det ikke kunne hjælpe noget at de søgte", og at fortælleren mener, at hans eget synspunkt er det samme som læserens. På den måde udtrykker de danske dialogiske partikler også i fortællertekst, at der findes flere stemmer eller synspunkter i konteksten.

Ogi (2017: 3-4) påpeger, at de japanske interaktionspartikler bruges mest i talt sprog, og at de ikke kan bruges i skriftsprog som fx. i en avisartikel. Hendes argument er, at brugen af de japanske interaktive partikler markerer den talendes ønske om at henlede den modtagendes opmærksomhed på, hvad den talende siger, og at det derfor ikke er passende at bruge dem i en avisartikel, som ikke har nogen bestemt læser, der kan indordnes efter køn, social status eller alder. Derfor virker det oplagt, at de japanske oversættelser af (9)-(11) ikke indeholder partikler. Imidlertid har vi fundet forekomster af partikler i fortællertekst, hvor den danske original ikke indeholder dialogiske partikler. Det handler enten om *yō*:

(12) I de hede Lande, der kan rigtignok Solen brænde! (Skyggen) (Dal II: 129)

(12') あつい国、そこでは、太陽はほんとうに燃えているんですよ。

(Ōhata 2015: 33)¹⁴

atsui kuni, soko de wa, taiyō wa hontō ni moe-teiru
hed land dér i TOP sol TOP virkelighed i brænde-PROG

n desu yo.

NOM KOP.HØF.NUT PART

(13) Det var en lystig Student! (Den lille Idas Blomster) (Dal I: 43)

(13') ほんとうに、愉快的な学生さんでしたよ! (Ōhata 2016a: 17)

hontō ni, yukai-na gakusei-san deshi-ta yo!

virkelighed i munter-KOP student-HØF KOP.HØF-DAT PART

eller *ne*:

(14) Soldaten kunde slet ikke lade være, han maatte kysse hende, for det var en rigtig Soldat. (Fyrtøiet) (Dal I: 27)

(14') 兵隊さんはどうしても、お姫様にキスをせずにはいられませんでした。

heитай-san wa dōshitemo, o-hime-sama ni kisu o
soldat-HØF TOP hvad.end.han.gjorde HØF-prinsesse-HØF MOD kys OBJ

se-zu ni wa ira-re-mase-n deshi-ta.

gøre-NEG i TOP være-POT-HØF-NEG KOP.HØF-DAT

なぜって、こっちだって、れっきとした兵隊さんですものね。

(Ōhata 2016a: 16)

nazette, kocchi datte, rekkitoshita heитай-san desu mono ne.

hvorfor her men anset soldat-HØF KOP.NUT PART PART

Nu er eventyr skrevet for at blive læst op for eller fortalt til børn – eller sådan bliver H. C. Andersen i hvert fald opfattet uden for Danmark. Derfor er deres modtagergruppe mere nøje bestemt end fx i en avisartikel. Det gør det muligt at bruge partiklerne i fortællertekst. Ved at bruge partiklerne har hvert eksempel den virkning, at fortælleren (eller oplæseren) pludselig taler direkte til læseren. Hvis *yo* ifølge Hayano (2011) markerer afsenderens krav om at have et epistemisk forspring – at vide mere om det omtalte end modtageren – passer det fint at *yo* især optræder tidligt i en fortælling som i (12) og (13), hvor fortællerens epistemiske forspring må antages for at være stor ('nu skal du høre!') (Ogi 2017: 73). Forspringet udlignes i løbet af fortællingen og når

¹⁴ Det kan godt være at *yo* skal være en oversættelse af *rigtignok*, men efter vores definition (jf. Arndt (1960)) er *rigtignok* ikke en partikel, heller ikke en dialogisk partikel. Derfor er *yo* heller ingen oversættelse af en dansk dialogisk partikel.

fortælleren i (14) nævner at soldaten er en rigtig soldat, kan han regne med at barnet allerede har forstået det – derfor bruges *ne*, da det inviterer til samtykke (‘ikke sandt?’).”

Af disse eksempler fremgår det, at de japanske interaktive partikler kan bruges i fortællertekst inden for visse genrer. De er alligevel ikke nogen direkte oversættelser af danske dialogpartikler. I dansk i fortællertekst er dialogiske partikler mulige, da dansk prosa altid kan opfattes som en implicit dialog med læseren.

3. Konklusion

Analysen af forholdet mellem dialogiske partikler og interaktive partikler i dansk-japanske litterære oversættelser har vist, at en japansk partikel aldrig er en direkte oversættelse af en dansk dialogisk partikel. De danske dialogiske partikler udtrykker ytringens polyfoni, mens de japanske interaktive partikler understreger samtalepartnerens indbyrdes forhold. På japansk kan man ikke ytre sig uden at tænke samtalepartneren med, men man fokuserer ikke nødvendigvis på samtalepartnerens (eller ens egne) modstridende eller overensstemmende synspunkter.

Glosseringer

ADV adverbium	MOD modtager
AG agens	NEG negation
CIT citatpartikel	NOM nominalisering
DAT datid	NUT nutid (dvs. ikke-datid)
FOK fokuspartikel, 'også'	OBJ objekt
FORM formodningsform (推量形)	PART partikel
HØF høflighedsmarkør	PASS passiv
INDSPM indirekte spørgsmål	POT potentialis
KOND konditional	PROG progressiv (ている)
KONV konverb (ikke-final verbalform, 連用形+て)	SUBJ subjekt
KOP kopula	TOP topik
	UDR udråb
	ØNSK ønskeform

Dialogical particles in translation

A comparative analysis of Danish dialogical particles and Japanese interactive particles

Hartmut Haberland and Rie Obe

Summary

A number of ‘small words’ in modern Germanic Verb-second languages share features with sentence final particles in Asian languages. However, it is not clear how far the parallel goes. In this work we investigate Danish dialogical particles and Japanese interactive particles by comparing excerpts from texts by Hans Christian Andersen and their Japanese translations. Although these particles share surprisingly many features (Obe & Haberland 2018), they rarely function as direct translations of each other.

In section 2.1, we focus on examples in dialogue and illustrate that the Japanese interactive particles frequently are used in translations whose original texts do not contain Danish dialogical particles. In 2.2, we process examples including utterances without an addressee or representations of thoughts. We show that the Danish dialogical particle *jo* is used to express polyphony (different points of view), and that the Japanese interactive particles also here are used in translations whose original texts include no Danish dialogical particles. In 2.3, we concentrate on examples in narrative prose and demonstrate that the Danish dialogical particles express polyphony in some examples, whose translations include no Japanese interactive particles. This result does not surprise us, because the Japanese interactive particles, as Ogi (2017) points out, typically appear in face-to-face conversations. However, we find some examples with Japanese particles *ne* and *yo*, where no Danish dialogical particles occur in the original texts, and conclude that the use of the Japanese interactive articles is possible in narrative prose, when the writer or the narrator has a certain type of a reader or listener in mind: in H. Chr. Andersen’s fairy tales, this is children.

In conclusion, we note that Danish dialogical particles refer to a dialogue (which may be implicit), i.e. they organize polyphony; Japanese interactive particles organize the mutual involvement of interactants.

Litteraturliste

- Andersen, Torben. 1982. "Modalpartikler og deres funktion i dansk", *Danske Studier* 1982, 86-95. København: Akademisk Forlag.
- Arndt, Walter. 1960. "'Modal Particles' in Russian and German", *Word* 16(3), 323-336. New York: Linguistic Circle of New York.
- Baunebjerg, Gitte & Monika Wesemann. 1983. "Partikelwörterbuch Deutsch-Dänisch, Dänisch-Deutsch. Ein Arbeitsbericht", i: Harald Weydt (red.), *Partikeln und Interaktion*, 119-129. Tübingen: Niemeyer.
- Bloch, Bernard. 1946. "Studies in Colloquial Japanese II Syntax", *Language* 22(3), 200-248. Washington, D.C.: Linguistic Society of America.
- Brown, Roger and Albert Gilman. 1960. "The Pronouns of Power and Solidarity", i: Thomas Albert Sebeok (ed.), *Style in Language*, 253-276. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Cooke, Joseph R. 1989. "Thai sentence particles: forms, meanings, and formal-semantic variations", *Papers in Southeast Asian linguistics No. 12, Thai sentence particles and other topics*, 1-90. Canberra: Pacific Linguistics, The Australian National University.
- Det danske Sprog- og Litteraturselskab. 1927. *Ordbog over det danske sprog* (ODS), bind 9. København: Gyldendal.
- Gray, Bennison. 1979. "From discourse to dialog", *Journal of Pragmatics* 1(3), 283-297. Amsterdam: North-Holland.
- Ha, Kieu-Phuong & Martine Grice. 2017. "Tone and intonation in discourse management – How do speakers of Standard Vietnamese initiate a repair?", *Journal of Pragmatics* 107, 60-83. Oxford: Elsevier.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. *Grammatik over det danske sprog*, bind 2. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Hayano, Kaoru 2011. "Claiming epistemic primacy: *yo*-marked assessments in Japanese". i: Tanya Stivers, Lorenza Mondada og Jakob Steensig (red.), *The Morality of Knowledge in Conversation*, 58-81. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewin, Bruno. 1959. *Abriß der japanischen Grammatik*. Wiesbaden: Harassowitz.
- Luke, Kang Kwong Kaphay. 1990. *Utterance Particles in Cantonese Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Miyazaki, Kazuhito (宮崎和人), Taro Adachi, (安達太郎), Harumi Noda (野田春美), and Shino Takanashi (高梨信乃). 2002. 『モダリティ』 [Modality]. 東京: くら

しお出版.

- Moriyama, Takuro (森山卓郎). 1997. 「「独り言」をめぐって－思考の言語と伝達の言語－」 [Omkring monolog – sprog til at tænke med og sprog til at kommunikere med], i: Yoshiaki Kawabata (川端善明) & Yoshio Nitta (仁田義雄) (red.) 『日本語文法 体系と方法』 [Japansk grammatik system og metode], 173-188. 東京：ひつじ書房.
- Obe, Rie & Hartmut Haberland. 2018. “Review: Naomi Ogi, *Involvement and Attitude in Japanese Discourse: Interactive Markers*”, *Nordic Journal of Linguistics* 41(1), 117-128. Cambridge: Cambridge University Press.
- Obe, Rie & Hartmut Haberland 2019 under forberedelse. ”Japanske interaktive partikler og danske dialogiske partikler: en analyse af den danske oversættelse af Murakamis ’Kafka på stranden’” (udkommer i NyS).
- Ogi, Naomi. 2017. *Involvement and Attitude in Japanese Discourse. Interactive Markers*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pak, Miok. D. 2008. “Types of clauses and sentence end particles in Korean”, *Korean Linguistics* 14, 113-156. Amsterdam: John Benjamins.
- Schubiger, Maria. 1965. “English Intonation and German Modal Particles – A Comprehensive Study”, *Phonetica* 12, 65-84. Basel: Karger.
- Shintani, Toshihiro (新谷俊裕). 2014. 「小説の邦訳におけるデンマーク語の心態詞 jo, da, ellers, nok, vist, 接続の副詞 også, 焦点化詞 godt の訳について」 [Omkring de japanske oversættelser af de danske modalpartikler, konnektiv adverbium og en fokuspartikel i en dansk roman], i: Rie Obe (大辺理恵), Toshihiro Shintani (新谷俊裕) & Martin Paludan-Müller 「デンマーク語心態詞の研究」 [En undersøgelse af danske modalpartikler], *IDUN* 21, 119-137. 大阪：大阪大学 デンマーク語・スウェーデン語研究室.
- Simpson, Andrew. 2014. “Sentence-Final Particles,” i C.-T. James Huang, Y.-H. Audrey Li and Andrew Simpson (red.), *The Handbook of Chinese Linguistics*, 156-179. Hoboken, N.J.: Wiley-Blackwell.
- Sørensen, Rasmus Bo. 2011. ”Sprogudvikling: SGU er ikke længere et bandeord”, *Dagbladet Information*, 14. maj 2011, s. 12. København: Information.
- Therkelsen, Rita. 2004. ”Polyfoni som sproglig begrebsramme og som redskab i tekstanalysen”, *Sproglig polyfoni: arbejdspapirer 1*, 79-109. Roskilde: Institut for Sprog og Kultur, Roskilde Universitetscenter.
- Wienold, Götz. 2004. ”Translation between distant languages: The case of German and Japanese”, i: Harald Kittel m.fl. (red.), *Übersetzung – Translation – Traduction: Ein*

internationales Handbuch zur Übersetzungsforschung, 415-430. Berlin: de Gruyter.

Kilder

- Andersen, Hans Christian. 1963. *H. C. Andersens Eventyr, fortalte for Børn 1835-42*, udgivet af Erik Dal. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab. (= Dal I)
- Andersen, Hans Christian 1964. *H. C. Andersens nye Eventyr 1844-48 samt Historier 1852-55*, udgivet af Erik Dal. København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab (= Dal II)
- Fukui, Nobuko (oversætter, 福井信子). 1988. 『皇帝の新しい服』 [Keiserens nye Klæder]. 東京：大学書林.
- Kikuchi, Kan (oversætter, 菊池 寛). 1928. 「醜い家鴨の子」 [Den grimme ælling], i: 『小學生全集第五卷アンデルセン童話集』 [Samlede værker for folkeskoleelever, bind 5. H. C. Andersens Eventyr], 64-89. 東京：文藝春秋社.
- Ōhata, Suekichi (oversætter, 大畑末吉). 2016a (1984). 「火打ち箱」 [Fyrtoiet], 「小さいイーダの花」 [Den lille Idas Blomster], 「皇帝の新しい着物」 [Keiserens nye Klæder], i: 『アンデルセン傑作童話集（一）』 [H. C. Andersens Eventyr, bind 1.], 9-20, 47-59, 157-165. 東京：岩波書店.
- Ōhata, Suekichi (oversætter, 大畑末吉). 2016b (1984). 「みにくいアヒルの子」 [Den grimme ælling], i: 『アンデルセン傑作童話集（二）』 [H. C. Andersens Eventyr bind 2.], 125-143. 東京：岩波書店.
- Ōhata, Suekichi (oversætter, 大畑末吉). 2015 (1984). 「影法師」 [Skyggen], i: 『アンデルセン傑作童話集（三）』 [H. C. Andersens Eventyr bind 3.], 33-54. 東京：岩波書店.
- Ōkubo, Yū (oversætter, 大久保ゆう). 1999. 『はだかの王さま』 [Keiserens nye Klæder]. <http://www.alz.jp/221b/transbox.html>, <https://www.aozora.gr.jp/cards/000019/card46319.html> (tilset 21. maj 2018).
- Sommer, H. O. (oversætter) 1893. *The Emperor's New Suit* [Keiserens nye Klæder], i: *Stories and Fairytales by Hans Christian Andersen*, Volume 1, 16-21. London: George Allen.